"श्री शिवराज्याभिषेक प्रयोग" (गागाभट्टकृत) – संपूर्ण ग्रंथाचा सविस्तर मराठी सारांश

प्रस्तावना

हा ग्रंथ केवळ धार्मिक विधींचा संग्रह नसून **छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकामागील राजकीय, सामाजिक, धार्मिक आणि सांस्कृतिक तत्त्वज्ञानाचा ऐतिहासिक दस्तऐवज** आहे.

ग्रंथाचे संपादक **वि. स. बेंद्रे** यांनी गागाभट्टांनी तयार केलेल्या "राजाभिषेकप्रयोग" या संस्कृत हस्तलिखिताचा अभ्यास करून त्याला ऐतिहासिक प्रस्तावना जोडली आहे.

भाग १ : राज्याभिषेकाचे महत्त्व

१. राज्याभिषेक म्हणजे काय?

भारतीय परंपरेत राजा फक्त सत्ताधारी नसतो.

तो:

- धर्मरक्षक
- न्यायसंरक्षक
- प्रजापालक
- राष्ट्रसंघटक

असतो.

राज्याभिषेक हा केवळ मुकुट धारण करण्याचा सोहळा नसून

"दैवी अधिकार नव्हे तर सामाजिक जबाबदारी स्वीकारण्याचा सार्वजनिक संस्कार"

आहे.

---

२. वैदिक परंपरेतील अभिषेक

वैदिक काळापासून

- इंद्र
- वरुण
- सोम

- युधिष्ठिर
- राम

यांच्या अभिषेकांचे उल्लेख आढळतात.

अभिषेक म्हणजे

राजाला

- धर्मपालन
- न्यायदान
- प्रजारक्षण

यांची शपथ देणे.

---

३. हिंदू राज्यव्यवस्थेची संकल्पना

ग्रंथात सांगितले आहे की

राजा हा राज्याचा मालक नसतो.

तो

धर्माच्या अधीन असलेला सेवक

असतो.

मनुस्मृती, याज्ञवल्क्य स्मृती, महाभारत यांचा आधार घेत

राज्यकारभाराची तत्त्वे स्पष्ट केली आहेत.

---

४. शिवाजी महाराजांना राज्याभिषेकाची आवश्यकता

हा ग्रंथातील अत्यंत महत्त्वाचा भाग आहे.

तत्कालीन परिस्थिती

शिवाजी महाराजांनी:

- आदिलशाही
- निजामशाही
- मोगल सत्ता

यांच्याशी संघर्ष करून स्वतंत्र स्वराज्य निर्माण केले.

परंतु:

- हिंदू धर्मशास्त्रानुसार औपचारिक राजा नव्हते
- अनेक ब्राह्मण त्यांना क्षत्रिय मानत नव्हते
- राज्यकारभाराला धार्मिक वैधता नव्हती

गागाभट्टांचे मत

काशीचे विद्वान गागाभट्ट म्हणाले:

"शिवाजी महाराज हे राजपूत सिसोदिया वंशातील क्षत्रिय आहेत."

त्यामुळे त्यांना

राज्याभिषेकाचा अधिकार आहे.

---

५. गागाभट्टांची भूमिका

गागाभट्ट हे काशीतील प्रख्यात वेदवेत्ता होते.

त्यांनी:

- शास्त्रांचा अभ्यास केला
- वंशावळ तपासली
- विधी तयार केला

आणि

शिवाजी महाराजांना वैदिक परंपरेनुसार राजा घोषित केले.

भाग २ : प्रत्यक्ष राज्याभिषेक विधी

हा ग्रंथाचा मुख्य भाग आहे.

राज्याभिषेकाची तयारी

भारतभरातून आणले गेले:

- गंगा
- यमुना
- सरस्वती
- नर्मदा
- गोदावरी
- कृष्णा
- कावेरी

यांचे पवित्र जल

आणण्यात आले:

- विविध तीर्थक्षेत्रांची माती
- औषधी वनस्पती
- सुवर्ण
- रत्ने
- पवित्र धान्य

शुद्धीकरण

राज्याभिषेकापूर्वी महाराजांवर अनेक शुद्धीकरण विधी झाले.

त्यात:

- प्रायश्चित्त
- होम

- जप
- दान

समाविष्ट होते.

उपनयन संस्कार

गागाभट्टांनी

शिवाजी महाराजांचा

मुंज संस्कार (उपनयन)

पुन्हा केला.

कारण

वैदिक विधी करण्यासाठी तो आवश्यक मानला गेला.

विवाह संस्कार

राज्याभिषेकापूर्वी महाराजांचा

सईबाईंसह वैदिक पद्धतीने पुनर्विवाह करण्यात आला.

तुलापुरुषदान

हा अत्यंत भव्य विधी होता.

महाराजांचे वजन करून

तेवढे:

- सोने
- चांदी
- धान्य
- वस्त्रे

दान दिले गेले.

मुख्य अभिषेक

राज्याभिषेकाचा मुख्य दिवस

ज्येष्ठ शुद्ध त्रयोदशी
(६ जून १६७४)

अभिषेक

अनेक ब्राह्मणांनी

महाराजांवर

- दूध
- दही
- तूप
- मध
- साखर

यांचा अभिषेक केला.

त्यानंतर

सप्तसिंधूंच्या जलाने स्नान घातले.

सिंहासनारोहण

शिवाजी महाराज सुवर्ण सिंहासनावर आरूढ झाले.

त्यावेळी:

- मंत्रोच्चार
- शंखनाद
- नगारे
- तोफांची सलामी

झाली.

"छत्रपती" पदवी

याच दिवशी

शिवाजी महाराजांना

"छत्रपती"

ही पदवी प्रदान करण्यात आली.

राजमुद्रा

स्वराज्याची अधिकृत मुद्रा स्वीकारण्यात आली.

अष्टप्रधान मंडळ

राज्याभिषेकानंतर

अष्टप्रधान मंडळाला अधिकृत स्वरूप मिळाले.

प्रमुख पदे

- पेशवा
- अमात्य
- मंत्री
- सुमंत
- सचिव
- सेनापती
- न्यायाधीश
- पंडितराव

दानधर्म

हजारो ब्राह्मणांना

- सुवर्ण
- रौप्य
- वस्त्रे
- धान्य

दान दिले गेले.

खर्च

इतिहासकारांच्या मते

राज्याभिषेकावर

त्या काळात

सुमारे ५० लाख ते १ कोटी होनांच्या समतुल्य खर्च झाला.

राज्याभिषेकाचे राजकीय महत्त्व

हा केवळ धार्मिक कार्यक्रम नव्हता.

यामुळे:

१. स्वराज्याला वैधता मिळाली

शिवाजी महाराज

फक्त सरदार राहिले नाहीत.

ते सार्वभौम सम्राट झाले.

---

२. हिंदू स्वाभिमान जागृत झाला

सुमारे ३०० वर्षांनंतर

स्वतंत्र हिंदू साम्राज्याचा राजा निर्माण झाला.

---

३. मोगल सत्तेला आव्हान

औरंगजेबासाठी हा मोठा धक्का होता.

---

४. मराठा साम्राज्याची पायाभरणी

याच राज्याभिषेकातून पुढे:

- संभाजी महाराज
- राजाराम महाराज
- शाहू महाराज
- पेशवाई

उभी राहिली.

धार्मिक महत्त्व

ग्रंथानुसार राजा हा

"प्रजेच्या कल्याणासाठी देवतांचा प्रतिनिधी"

असतो.

राजा:

- धर्माचे रक्षण करतो
- न्याय देतो
- दुर्बलांचे संरक्षण करतो

गागाभट्टांचा अंतिम संदेश

गागाभट्टांनी स्पष्ट केले की

राज्याभिषेकाचा उद्देश:

- वैयक्तिक गौरव नव्हे
- धर्मसंरक्षण
- प्रजारक्षण
- न्यायव्यवस्था
- राष्ट्रनिर्मिती

हा आहे.

ग्रंथाचा मुख्य निष्कर्ष

"शिवराज्याभिषेक हा केवळ एका राजाचा राज्यारोहण सोहळा नव्हता; तो हिंदवी स्वराज्याच्या सार्वभौमत्वाची घोषणा, हिंदू समाजाच्या आत्मविश्वासाचे पुनरुज्जीवन आणि भारतीय राष्ट्रचेतनेच्या नव्या पर्वाची सुरुवात होती."

म्हणूनच ६ जून १६७४ हा दिवस भारतीय इतिहासातील सर्वात महत्त्वाच्या घटनांपैकी एक मानला जातो.

"श्री शिवराज्याभिषेक प्रयोग" : राष्ट्रनिर्मितीचा वैदिक महामंत्र

गागाभट्टकृत "**श्री शिवराज्याभिषेक प्रयोग**" हा ग्रंथ केवळ एका राजाच्या राज्यारोहणाचा विधीग्रंथ नाही, तर **हिंदवी स्वराज्याच्या पुनर्जन्माची वैदिक घोषणा** आहे. या ग्रंथात छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकामागील धार्मिक, राजकीय, सामाजिक आणि राष्ट्रीय विचारांचा सखोल उहापोह करण्यात आला आहे.

शिवराज्याभिषेक : एका युगाचा उदय

इ.स. १६७४ मध्ये रायगडावर झालेला राज्याभिषेक हा भारताच्या इतिहासातील अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा होता. जवळपास पाचशे वर्षांच्या परकीय सत्तेनंतर प्रथमच एका हिंदू राजाने सार्वभौम सम्राट म्हणून सिंहासनारोहण केले.

शिवाजी महाराजांनी तलवारीच्या बळावर स्वराज्य निर्माण केले होते; परंतु भारतीय धर्मशास्त्रानुसार सार्वभौम राजा म्हणून त्यांना औपचारिक मान्यता मिळणे आवश्यक होते. हाच उद्देश राज्याभिषेकामागे होता.

गागाभट्टांचे योगदान

काशीतील प्रख्यात वेदवेत्ता आणि धर्मशास्त्रज्ञ गागाभट्ट यांना रायगडावर आमंत्रित करण्यात आले. त्यांनी:

- शिवाजी महाराजांची वंशावळ तपासली,
- त्यांचे क्षत्रियत्व सिद्ध केले,
- वैदिक राज्याभिषेक विधी निश्चित केला,
- आणि हिंदू धर्मशास्त्रानुसार महाराजांना "छत्रपती" पद बहाल केले.

यामुळे स्वराज्याला धार्मिक आणि राजकीय वैधता प्राप्त झाली.

हिंदवी स्वराज्याची संकल्पना

ग्रंथातील सर्वात महत्त्वाचा संदेश म्हणजे:

राजा हा राज्याचा मालक नसून प्रजेचा सेवक असतो.

राज्य हे धर्म, न्याय, प्रजासुख आणि राष्ट्रहित यांवर चालले पाहिजे. राजा हा ईश्वराचा प्रतिनिधी नसून समाजाने स्वीकारलेला उत्तरदायी संरक्षक आहे.

राज्याभिषेकाची भव्य तयारी

राज्याभिषेकासाठी भारतातील प्रमुख तीर्थक्षेत्रांमधून:

- गंगा,
- यमुना,
- गोदावरी,
- कृष्णा,
- नर्मदा,
- कावेरी,

या नद्यांचे पवित्र जल आणण्यात आले.

तसेच:

- पवित्र मृदा,
- सुवर्ण,
- रत्ने,
- औषधी वनस्पती,
- विविध यज्ञसामग्री,

यांचा संग्रह करण्यात आला.

रायगड संपूर्ण भारतातील विद्वान, संत, पुरोहित आणि मान्यवरांनी गजबजून गेला होता.

धार्मिक संस्कार

गागाभट्टांनी राज्याभिषेकापूर्वी महाराजांवर अनेक संस्कार केले:

१. प्रायश्चित्त

भूतकाळातील अनवधानाने झालेल्या दोषांचे शुद्धीकरण.

२. उपनयन (मुंज)

वैदिक परंपरेनुसार पुनः उपनयन करून महाराजांना वैदिक विधींचा अधिकार प्रदान करण्यात आला.

३. पुनर्विवाह

धर्मशास्त्रीय दृष्ट्या आवश्यक असलेल्या विधींची पूर्तता करण्यात आली.

४. तुलापुरुषदान

महाराजांचे वजन करून तेवढ्या प्रमाणात सुवर्ण, रौप्य, धान्य व इतर वस्तू दान करण्यात आल्या.

अभिषेकाचा मुख्य सोहळा

ज्येष्ठ शुद्ध त्रयोदशी, शके १५९६ (६ जून १६७४) रोजी मुख्य अभिषेक झाला.

महाराजांवर:

- दूध,
- दही,
- तूप,
- मध,
- साखर,

यांचा पंचामृत अभिषेक करण्यात आला.

त्यानंतर पवित्र नद्यांच्या जलाने स्नान घालण्यात आले.

वैदिक मंत्रांच्या घोषात संपूर्ण रायगड दुमदुमून गेला.

सिंहासनारोहण

अभिषेकानंतर शिवाजी महाराज सुवर्ण सिंहासनावर आरूढ झाले.

त्यावेळी:

- शंखनाद,
- नगारे,
- रणभेरी,
- तोफांची सलामी,

यांनी आकाश दणाणून गेले.

याच क्षणी शिवाजी महाराजांना "**छत्रपती**" ही पदवी प्राप्त झाली.

अष्टप्रधान मंडळ

राज्याभिषेकानंतर शासन व्यवस्थेला अधिकृत स्वरूप देण्यात आले.

अष्टप्रधान मंडळात:

- पेशवा,
- अमात्य,
- मंत्री,
- सचिव,
- सुमंत,
- सेनापती,
- न्यायाधीश,

- पंडितराव

यांची नियुक्ती करण्यात आली.

राज्याभिषेकाचे राष्ट्रीय महत्त्व

हिंदू स्वाभिमानाचा पुनर्जन्म

राज्याभिषेकामुळे हिंदू समाजात नवचैतन्य निर्माण झाले.

परकीय सत्तेला आव्हान

मोगल साम्राज्याला हा स्पष्ट संदेश होता की भारतात स्वतंत्र हिंदू साम्राज्य उभे राहिले आहे.

मराठा साम्राज्याचा पाया

याच राज्याभिषेकातून पुढे:

- संभाजी महाराज,
- राजाराम महाराज,
- शाहू महाराज,
- पेशवाई,

यांचा गौरवशाली इतिहास निर्माण झाला.

ग्रंथाचा तात्त्विक संदेश

गागाभट्टांच्या मते:

राज्याभिषेकाचा उद्देश राजाची कीर्ती वाढवणे नसून धर्म, न्याय आणि प्रजासुख यांचे रक्षण करण्याची शपथ देणे हा आहे.

राजा हा प्रजेचा पिता, धर्माचा रक्षक आणि राष्ट्राचा संरक्षक असला पाहिजे.

निष्कर्ष

"**श्री शिवराज्याभिषेक प्रयोग**" हा ग्रंथ शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकाचे वर्णन करताना हिंदवी स्वराज्याचे तत्त्वज्ञान स्पष्ट करतो. हा ग्रंथ आपल्याला सांगतो की स्वराज्य हे केवळ

राजकीय सत्ता नसून धर्म, न्याय, संस्कृती, स्वाभिमान आणि राष्ट्रनिर्मिती यांचे सजीव रूप आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांचा राज्याभिषेक हा एका व्यक्तीचा विजय नव्हता; तो संपूर्ण भारतीय आत्म्याच्या पुनरुत्थानाचा ऐतिहासिक क्षण होता.

होय. परंतु "**राजाभिषेकप्रयोग**" हा संस्कृत मूळ भाग (सुमारे ७०+ पाने) अत्यंत विस्तृत असून त्यात शेकडो वैदिक मंत्र, विधी, संकल्प, होम, अभिषेक, दान, सिंहासनारोहण इत्यादींचे तपशील आहेत.

शब्दशः संपूर्ण भाषांतर एका उत्तरात देणे शक्य नसल्याने मी त्याचा **क्रमवार मराठी अनुवाद (अर्थानुवाद)** देत आहे.

गागाभट्टकृत श्रीराजाभिषेकप्रयोगः

मंगलाचरण

"ॐ श्रीगणेशाय नमः"

सर्व विघ्नांचा नाश करणाऱ्या श्रीगणेशाचे स्मरण करून राज्याभिषेक विधीची सुरुवात केली जाते.

राजाच्या अभिषेकाचा उद्देश

राज्याचा स्वामी होणारा राजा हा:

- धर्माचे रक्षण करील,
- प्रजेचे पालन करील,
- शत्रूंचा नाश करील,
- न्यायव्यवस्था टिकवील,

अशी प्रार्थना देवतांकडे केली जाते.

पुण्याहवाचन

पुरोहित म्हणतात:

"आजचा दिवस शुभ आहे.
हे कार्य मंगलमय होवो.

देवता प्रसन्न होवोत.
राज्याचा विस्तार होवो."

गणपती पूजन

सर्वप्रथम गणेशपूजन.

अर्थ:

"हे गणपती,
सर्व विघ्ने दूर करा.
राज्याभिषेक निर्विघ्नपणे पूर्ण होऊ द्या."

मातृका पूजन

सप्तमातृका व इतर शक्तीदेवतांचे पूजन.

अर्थ:

"राज्याला शक्ती, समृद्धी, संतती आणि विजय प्राप्त होवो."

नवग्रह पूजन

सूर्य, चंद्र, मंगळ, बुध, गुरु, शुक्र, शनि, राहू, केतू यांची पूजा.

अर्थ:

"ग्रहांची कृपा राजावर व राज्यावर राहो."

कलश स्थापना

सुवर्ण, रौप्य किंवा ताम्र कलशांमध्ये:

- गंगाजल
- तीर्थजल
- औषधी

- सुवर्ण
- रत्ने

ठेवली जातात.

मंत्राचा अर्थ:

"या कलशात सर्व देवतांचे निवास असो."

अग्निस्थापना

यज्ञकुंडात अग्नी प्रज्वलित केला जातो.

अर्थ:

"अग्निदेव साक्षी राहून हे कार्य पवित्र करोत."

होम

इंद्र, वरुण, विष्णू, रुद्र, ब्रह्मा इत्यादी देवतांना आहुती.

प्रार्थना:

"राज्य सुरक्षित राहो.
शत्रूंचा पराभव होवो.
प्रजेला सुख प्राप्त होवो."

अभिषेक विधी

पवित्र स्नान

राजावर विविध पदार्थांचा अभिषेक.

दूध

अर्थ:

"राजाला पवित्रता व सौम्यता लाभो."

दही

अर्थ:

"राज्य समृद्ध होवो."

तूप

अर्थ:

"तेज, यश व कीर्ती वाढो."

मध

अर्थ:

"राजाचे वचन मधुर असो."

साखर

अर्थ:

"प्रजेला सुख लाभो."

सप्तनदी जलाभिषेक

गंगा, यमुना, गोदावरी, सरस्वती, नर्मदा, सिंधू, कावेरी यांच्या जलाने स्नान.

अर्थ:

"संपूर्ण भारतभूमीचा आशीर्वाद राजाला प्राप्त होवो."

सिंहासनारोहण

राजा सुवर्ण सिंहासनावर बसतो.

मंत्राचा अर्थ:

"हे राजा,
तू धर्माने राज्य कर.
प्रजेचे रक्षण कर.
अन्यायाचा नाश कर."

मुकुटधारण

मुकुट धारण करताना:

"राजा तेजस्वी होवो.
त्याची कीर्ती चारही दिशांना पसरू दे."

छत्र आणि चामर

छत्र हे सार्वभौमत्वाचे प्रतीक.

अर्थ:

"राजा स्वतंत्र आणि सार्वभौम आहे."

शस्त्रपूजन

तलवार, धनुष्य, बाण इत्यादी शस्त्रांचे पूजन.

अर्थ:

"धर्मरक्षणासाठी या शस्त्रांचा उपयोग होवो."

राजशपथ

राजा प्रतिज्ञा करतो:

"मी धर्माचे पालन करीन.
न्याय देईन.

दुर्बलांचे रक्षण करीन.
प्रजेला सुखी ठेवीन."

दानविधी

ब्राह्मण, विद्वान, गरीब आणि गरजू लोकांना:

- सुवर्ण
- रौप्य
- वस्त्रे
- धान्य

दान दिले जाते.

अर्थ:

"राज्याचा वैभव सर्वांच्या कल्याणासाठी असावे."

आशीर्वाद

ऋत्विज आणि ब्राह्मण म्हणतात:

"राजा दीर्घायुषी होवो.
राज्य समृद्ध होवो.
शत्रूंचा नाश होवो.
धर्माचा विजय होवो."

राजाभिषेकप्रयोगाचा अंतिम संदेश

गागाभट्टांच्या या संस्कृत ग्रंथाचा मुख्य आशय असा आहे:

"राजा हा केवळ सत्ताधीश नसून धर्म, न्याय आणि प्रजासुख यांचा संरक्षक आहे. राज्याभिषेक म्हणजे राजाला दैवी अधिकार देणे नव्हे, तर समाजाप्रती त्याच्या कर्तव्यांची सार्वजनिक घोषणा करणे होय."

शिवराज्याभिषेक विधीचे आधुनिक मराठीत सोपे स्पष्टीकरण

शिवराज्याभिषेक म्हणजे छत्रपती शिवाजी महाराजांना वैदिक पद्धतीने हिंदवी स्वराज्याचे सार्वभौम सम्राट म्हणून मान्यता देण्याचा ऐतिहासिक सोहळा. हा सोहळा **६ जून १६७४ रोजी रायगडावर** पार पडला.

आजच्या भाषेत सांगायचे तर, हा केवळ "राज्याभिषेक" नव्हता, तर **स्वतंत्र भारताच्या संकल्पनेची पहिली अधिकृत घोषणा** होती.

राज्याभिषेकाची गरज का होती?

शिवाजी महाराजांनी अनेक किल्ले जिंकले, स्वराज्य उभे केले आणि प्रजेचे रक्षण केले. तरीही त्या काळच्या धर्मशास्त्रानुसार त्यांना अधिकृत राजा म्हणून मान्यता मिळाली नव्हती.

राज्याभिषेकामुळे:

- स्वराज्याला कायदेशीर आणि धार्मिक मान्यता मिळाली.
- महाराज "सरदार" नव्हे तर "छत्रपती" झाले.
- हिंदू समाजात आत्मविश्वास निर्माण झाला.
- जगाला स्वतंत्र मराठा साम्राज्याची घोषणा झाली.

राज्याभिषेकाची तयारी

आज जसे एखाद्या राष्ट्राध्यक्षांच्या शपथविधीसाठी मोठी तयारी केली जाते, तशीच भव्य तयारी रायगडावर करण्यात आली.

भारतभरातून:

- गंगा, यमुना, गोदावरी, कृष्णा, नर्मदा इत्यादी नद्यांचे पाणी,
- विविध तीर्थक्षेत्रांची माती,
- सुवर्ण, रत्ने,
- पवित्र धान्य,

आणण्यात आले.

शुद्धीकरण विधी

राज्याभिषेकापूर्वी महाराजांनी विविध धार्मिक विधी केले.

याचा आधुनिक अर्थ:

"राजसत्तेची जबाबदारी स्वीकारण्यापूर्वी स्वतःला मानसिक, नैतिक आणि आध्यात्मिकदृष्ट्या तयार करणे."

तुलादान

महाराजांचे वजन करून तेवढे सोने, चांदी, धान्य आणि इतर वस्तू दान करण्यात आल्या.

यामागील संदेश:

"राजाची संपत्ती केवळ त्याच्यासाठी नसून समाजाच्या कल्याणासाठी आहे."

मुख्य अभिषेक

विविध पवित्र पदार्थांनी महाराजांवर अभिषेक करण्यात आला.

दूध

पवित्रता आणि करुणा

दही

समृद्धी

तूप

तेज आणि यश

मध

मधुर वाणी

साखर

प्रजेचे सुख

आजच्या भाषेत:

"राजाने सर्व गुणांनी संपन्न असावे."

सप्तनदी जलाभिषेक

संपूर्ण भारतातील पवित्र नद्यांच्या पाण्याने स्नान घालण्यात आले.

याचा अर्थ:

"संपूर्ण भारतभूमीचा आशीर्वाद या राजाला प्राप्त आहे."

सिंहासनारोहण

अभिषेकानंतर शिवाजी महाराज सुवर्ण सिंहासनावर बसले.

हा क्षण म्हणजे:

"हिंदवी स्वराज्याच्या सार्वभौम सत्तेचा जन्म."

छत्रपती पदवी

याच वेळी महाराजांना "छत्रपती" ही पदवी देण्यात आली.

"छत्र" म्हणजे संरक्षण.

"पति" म्हणजे स्वामी.

म्हणजे:

"प्रजेचे संरक्षण करणारा सार्वभौम राजा."

शस्त्रपूजन

तलवार आणि इतर शस्त्रांची पूजा करण्यात आली.

यामागील संदेश:

"शक्तीचा उपयोग अन्यायासाठी नव्हे तर धर्मरक्षणासाठी करावा."

राजशपथ

महाराजांनी प्रतिज्ञा केली की:

- प्रजेचे रक्षण करीन,
- न्याय देईन,
- धर्माचे पालन करीन,
- दुर्बलांना आधार देईन.

आजच्या काळातील शपथविधीप्रमाणेच हा एक सार्वजनिक वचनाचा संस्कार होता.

दानधर्म

ब्राह्मण, विद्वान, संत आणि गरजू लोकांना मोठ्या प्रमाणात दान करण्यात आले.

याचा अर्थ:

"राज्याची समृद्धी समाजासोबत वाटली गेली पाहिजे."

शिवराज्याभिषेकाचा खरा संदेश

शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकाचा सर्वात मोठा संदेश असा आहे:

राजा हा प्रजेचा मालक नसतो; तो प्रजेचा सेवक असतो.

राज्याभिषेक म्हणजे सत्ता मिळवण्याचा उत्सव नव्हे, तर:

- जबाबदारी स्वीकारण्याचा संस्कार,
- न्यायाची शपथ,
- धर्मरक्षणाची प्रतिज्ञा,
- राष्ट्रनिर्मितीची सुरुवात.

आजच्या पिढीसाठी शिकवण

छत्रपती शिवाजी महाराजांचा राज्याभिषेक आपल्याला शिकवतो की:

- नेतृत्व म्हणजे सेवा.
- सत्ता म्हणजे जबाबदारी.
- धर्म म्हणजे कर्तव्य.
- राष्ट्र प्रथम, स्वार्थ नंतर.
- प्रजेचे कल्याण हेच राजाचे खरे वैभव.